

De Woestijn van de Bedoeïenen

Traditionele bestaansbronnen van de Jabalya en Ma'aza

een project van *Ethnographic Nature*

Koen H Alefs

2006

Inhoud

Inleidingp.2
Classificatie en taboe'sp.3
Zoogdierenp.3
jachtwild	
katachtigen	
hondachtigen	
overig	
Vogelsp.7
gevolgelte	
overig	
Reptielenp.8
<i>Viperae</i>	
overig	
Crytozoologischp.10
Overige wezensp.10
Genezersp.11
Medicatie bij beten steken ...	p.11
Florap.12
Hemellichamenp.21
Literatuurp.22

Afkortingen

- Bis** *Bischarin*: Bedoeïenen uit het zuidelijk deel van de Arabische Woestijn, behorend tot de *Beja*.
- B** Batanouny, KH 1999 *Wild medicinal plants in Egypt: an inventory to support conservation and sustainable use*. Cairo: Academy of Scientific Research and Technology & International Union for Conservation (IUCN).
- D** Danin, Avinoam 1979 *Plants useful to the Bedouin*. In: Rothenberg & Weyer (eds) *Sinai* p. 82.
- Dd** Danin, Avinoam 1983 *Desert vegetation of Israel and Sinai*. Jerusalem: Cana.
- H** Hobbs, Joseph, J 1989 *Bedouin life in the Egyptian wilderness*. Austin: University of Texas Press.
- Hh** Hobbs, Joseph, J 1995 *Mount Sinai*. Austin: University of Texas Press.
- GH** Goodman, Steven M & Hobbs, Joseph J 1988 *The ethnobotany of the Egyptian eastern desert: a comparison of common plant usage between two culturally distinct bedouin groups*. *Journal of Ethnopharmacology* 23 pp. 73-89.
- Khu** *Khushmaan*: Bedouinen uit de noordelijke Arabische Woestijn, behorend tot de *Ma'aza*.

Inleiding

Wie de woestijn niet kent ziet slechts leegte: de afwezigheid van neerslag, vegetatie, beschutting, drinkwater, mensen. Het Engelse *desert* verwijst naar het verlaten karakter, het Nederlandse *woestijn* naar afwezigheid van beschaving. Misdadigers zochten er wetteloosheid, monniken *vacare Deo*, leegte voor God.

Bewoners van woestijnen kijken met andere ogen. Ze zien een wereld vol nuttige planten, jachtwild, sporen, sociale structuren, herinneringen, kansen. De woestijn is voor hen niet leeg, maar vol van de hulpbronnen en tekenen die het leven mogelijk en aangenaam maken.

Deze studie gaat over de woestijn van de bedoeïenen uit Oost-Egypte. Het woord *bedoeïen* komt van het Arabische *badawai* en betekent letterlijk ‘woestijnbewoner’. Tot bedoeïenen worden diverse etnische groepen gerekend uit de Magreb, het Arabisch schiereiland, Jordanië, Syrië en Irak. Door druk van overheden en sociaal-economische factoren verruilen veel bedoeïenen een nomadisch bestaan als herder, handelsreiziger of rover voor een sedentair leven in nederzettingen of stadswijken. Voor het onderscheid met de *hadr*, ‘stadsmensen’, worden dialecten, klasse of genealogie daarom steeds belangrijker.

In Oost-Egypte zijn veel bedoeïenen, vooralsnog, afhankelijk van de woestijn. Ze weiden er hun geiten, verzamelen medicinale kruiden en brandhout en jagen op gazelles, hoenen en hazen. Het etnografisch materiaal over deze levenswijze is bijzonder rijk ten aanzien van de Jabalya uit de Sinaï en de Ma’aza uit de Arabische Woestijn. Dit is deels een verdienste van de Britse antropoloog Joseph Hobbs, deels een gevolg van de grote biodiversiteit die samenhangt met de bergachtigheid van deze woestijnen en hun ligging op het raakvlak van verschillende biogeografische regio’s van Azië en Afrika.

Het onderzoek bestond uit twee delen. Eerst heb ik etnografisch, antropologisch, historisch en etnobiologisch materiaal geselecteerd en toegankelijk gemaakt op een *fenomonaal niveau*, dat wil zeggen, geordend naar concrete zaken die je tegen kan komen tijdens een bezoek aan de woestijn: dieren, planten en hemellichamen. Aanvullend op dit literatuuronderzoek ben ik door de Sinaï getrokken met Jabalya- en Mazina-informanten, mannen van tussen de zestien en tachtig. Dat heeft vooral bijgedragen aan inzicht in praktische vaardigheden zoals voedselbereiding, navigatie, het vinden en keuren van drinkwater en de omgang met lastdieren.

Oost-Egypte is niet alleen het gebied van bedoeïenen, maar ook van een bloeiende toeristische sector. De etnografische beschrijvingen zijn interessant voor deze bezoekers. Door iets te onthullen van de betekenis van de woestijn, van de rijkdom achter haar façade van leegte, kunnen ze een excursie naar de woestijn tot een heel energerende belevenis maken. Dit onderzoeksverslag biedt daartoe een handreiking.

CLASSIFICATIE en TABOE'S

Islamitische teksten schrijven voor dat herkauwers (mits ritueel geslacht), sprinkhanen en zwemmende schepsel eetbaar zijn. Een taboe rust op het eten van niet-herkauwende schepsels, vogels met klauwen en schepsels met hoektanden en alle overige schepsels die dood worden aangetroffen (H 9).

Jabaliya voedseltaboes passen deze Islamitische traditie op twee uitzonderingen na:

1. het eten voor medicinale doeleinden van rotsklipdas (*Procapra capensis*), vos (*Vulpes*) en de rechter helft van hyena's (*Hyaena haeyn*) en aapjes en schorpioenen (Hh 23, 190-1).
2. het eten van klipdassen als voedsel. De klipdas dankt zijn plek op het menu vanwege zijn vliegende status als herkauwer, een status die zowel binnen als buiten de gemeenschap betwist wordt (Hh 2).

De Ma'aza delen de fauna in zes categorieën in:

1. zwijnen (*khanziir*): de mens, menselijke zwijnen (chimpansee's en gorilla's: schepsels die religieus en cultuur kennen maar soms mensen eten) en echte zwijnen (ezels, varkens, paarden, overige apen en alle carnivoren).
2. menselijke niet-zwijnen: rotsklipdas en doornstaartgame (*Uromastyx* spp).
3. (echte) dieren (*hayawaanaat*): haas (*Lepus capensis*), steenbok (*Capra nubiana*), gazelle (*Gazella dorcas*), manenschaap (*Ammotragus lervia*), dromedaris, schaap en geit.
4. vliegende schepsels (*tayr*): alle vogels, vleermuizen, vliegende insecten inclusief sprinkhanen en krekels.
5. kruipende schepsels (*duud*).
6. zwemmende schepsels (*samaak*).

De Ma'aza hanteren een aantal voorschriften ten aanzien van het eten van dieren (H 128-137):

1. zwijnen en menselijke niet-zwijnen zijn niet eetbaar.
2. andere dieren zijn eetbaar mist ze ritueel geslacht zijn. Ritueel slachten houdt hier in dat het dier levend de keel moet worden doorgesneden onder het uitspreken van de tekst: "in naam van God, de Genadige".
3. sommige vliegende schepsels zijn eetbaar (zie Vogels: gevogelte) en worden ritueel geslacht. Vliegende schepsels die expliciet als taboe worden genoemd zijn vleermuizen. Sporadisch eten de Ma'aza ooievaar en kraanvogel (omnivoren). Ze ontkennen dat het taboe is om roofvogel, uil en raaf te eten, al eten ze ze niet.
4. kruipende schepsels zijn eetbaar. Adder en schorpioen wordt om medicinale redenen gegeten.
5. zwemmende schepsels en sprinkhanen zijn eetbaar en hoeven niet ritueel geslacht te worden (H 128-137).

ZOOGDIEREN

jachtwild

Ammotragus lervia

E: **barbary sheep**

N: **manenschaap**

Ma'aza: **kabsh al-khala'a**

voorkomen O Egypte, maar uitgestorven in Ma'aza-gebied in 1955.

overbejaging De Ma'aza benadrukken dat het uitsterven ze bewust heeft gemaakt van de consequenties van overbejaging (H 100-1, 104, 107).

waterbuidel De Ma'aza gebruikten de huid ondermeer voor de *swaykniyya*-waterbuidel: zie *Capra nubiana*.

Capra Nubiana

E: **nubian ibex**

N: **nubische steenbok**

Jabaliya: **badan**

Ma'aza: **badan**

voorkomen 's Winters op lagere hoogte, de bronstijd in november geeft de beste waarnemingskans. Sinai: eind 1970's schatten Israëliische biologen het aantal op twee tot driehonderd exemplaren (waarvan de helft in Jabaliya-gebied), nu zijn er ongetwijfeld veel minder. In Ma'aza: laatste waarnemingskans bij Jebel Mizna en Jebel Sayz. O Egypte: in Ma'aza-gebied vooral op Galala Plateau, het Gattaar Massief, Jebel Sayib, Bir Shatuun, Jebel Daara (Hh 24; H 97).

domesticatie De Ma'aza houden steenbok en gazelle sporadisch als huishier (H 89). Soms voegt een steenbok voor meerdere jaren bij een kudde (Hh 24).

observatie De Ma'aza observeren een typische gedrag bij geiten: het kaaver van een steenbok aantreffen: ze gedragen zich rusteloos, versling vermoeid en lusteloos (Hh 25).

voedsel De Ma'aza eten alle delen behalve huid, bot (wel de merg) en maaginhoud (H 90). Steenbokvlees geldt als uitzonderlijk sterkend. Een bijzonder Ma'aza-product is *shaham*: "boiled with salt, suet is packed in the ibex stomach, which is rolled in flour and kept shaded. This food is kept cool and is edible upto four months" (H 52).

waterbuidel De Ma'aza gebruiken de huid van steenbok, gazelle en geit voor de *swaykniyya*-waterbuidel. De huid wordt gelijmd en ingevet en met de haren naar binnen geklemd en verwerkt. De waterbuidel gaat twee maanden lang mee. Van jonge dieren wordt een soortgelijke buidel gemaakt voor het bewaren van melk. De meeste waterbuidels worden van ongekeerde geitenhuid gemaakt (H 51).

overig gebruik De Ma'aza gebruiken de huid voor draagtassen en de hoorns voor dolkheden (H 45). In souvenirwinkels kromzwaarden te koop met een steenbokhoornschede.

jacht Ma'aza-jachtmethoden voor steenbok en gazelle: 1. Gecombineerde drijf- en achtervolgingsjacht met honderden en het werpen van stenen. Dit komt overeen met jachttaferelen in neolithische rotstekeningen. Een derde van de serieuze pogingen is succesvol; Wielv (ook sinds jongste steentijd): een wiel van palmvezel van 15 cm doorsnee wordt van de binnenkant voorzien van doorns of stekels van palmbloemblaas of Rhamnus-soorten. Op een wissel of bij een drinkplaats graaft de jager een kuil met een doorsnee van 10 cm doorsnee en een diepte van 30 cm. Het wiel wordt op de kuilopening en op het wiel komt een eenvoudige slipsteek te rusten. Het andere uiteinde van het touw is aan een boom of rots bevestigd op een zwart geblakerd tak die sporen achterlaat en uiteindelijk ergens achter zal blijven haken. De val moet met een dun laagje zand gemaskeerd worden (H 42-3).

Jabaliya-jachtmethoden voor steenbok: 1. kruisboog (nabla) van haar en hout van granaatappel of kweeboom; 2. strik: "simply nooses placed at open watersource...in the summertime" terwijl aan het uiteinde een zwart geblakerde tak gebonden wordt die sporen nalaat en uiteindelijk ergens zal blijven haken (Hh 193-4).

Gazella dorcas

E: **dorcas gazelle**

N: **dorcagazelle**

Ma'aza: **dhabi**

voorkomen Sinai (kennelijk niet in Jabaliya-gebied), O Egypte (vooral in Het Labyrinth en rond Wadi at-Tarfa) (H 80).

-De Ma'aza noemen de gazelle ook wel "de onbehoedzame" (*jaazy*) omdat ze nooit water drinkt (H 38).

domesticatie De Ma'aza houden steenbok en gazelle sporadisch als huisdier (H 89).

voedsel De Ma'aza eten alle delen behalve huid, bot (wel het merg) en maaginhoud (H 90).

sandalen De Ma'aza gebruiken de huid voor sandalen (H 54).

waterbuidel De Ma'aza gebruiken de huid van steenbok, gazelle en geit voor de *swaykniyya*-waterbuidel (*Capra nubiana*).

jacht Een Ma'aza-jachtmethode specifiek voor gazelle bestaat een uitputtingsjacht met een pickup met jagers en ongeveer 200 vuistgrote stenen die de door de achtervolging uitgeputte gazelles stenigen vanaf de laadbak (H 44).

Ma'aza-jachtmethoden voor steenbok en gazelle: zie *Capra nubiana*.

Gazelle wordt gejaagd door Egyptische militairen en jagers uit de Kuweit en de Golfstaten (alle informanten en H 101-2, 108).

Lepus capensis

E: **egyptian hare**

N: **kaapse haas**

Jabaliya: **arnab**

Ma'aza: **arnab**

voorkomen Sinai, O Egypte.

ZOOGDIEREN

katachtigen

Panthera pardus jarvisi

E: **leopard**

N: **Sinai-luipaard**

Jabaliya: **nimr**

Ma'aza: **nimr**

voorkomen Sinai: mogelijk nog aanwezig in de omgeving van Jebel Umm Shumar in het Jabaliya-gebied, Z Negev. In O Egypte, maar afwezig in Ma'aza-gebied (Hh 25-26; H 88).

jacht De Jabaliya gebruikten tot de 1950's een steenval (nusrit an-nimr) voor de panterjacht. De val bestaat uit een 2 meter lange, langwerpige en holle heuvel van grote stenen. Boven de ingang aan een smalle zijde leunt een sluitsteen op een verticale stok die met een touw verbonden is met het aas aan de andere zijde in de steenval en valt zodra de panter het aas beet (Hh 25-26).

mythe Een natuurverklarende mythe van de Jabaliya verhaalt hoe een man door God tot panter werd veranderd als straf voor het feit dat hij voor de ablutie melk gebruikte in plaats van water (Hh 27).

Een andere mythe verhaalt hoe een panter de wraak van een jonge man opat terwijl hij op reis was. De ongelukkige man wist na een lange wraaktocht zijn wraak niet in het bloed van de panter te lessen (Hh 28).

landschap In het Jabaliya-gebied op de Farsh Umm Silla bevindt zich de Panterrots (Hajarit an-nimr), berucht om de vele panterrotten die er kwamen rusten (Hh 27).

Felis caracul

E: **caracul**

N: **caracul**

Jabaliya: **labwa**

Ma'aza: **gutt**

voorkomen Sinai, O Egypte.

observatie Voedt zich met andere dieren onder andere met steenbok. Het eet het hart en de ingewanden (H 95-6; Hh 28).

Felis margarita

E: **sandcat**

N: **woestijnkat**

Jabaliya: **gatt barri** (waarschijnlijk)

Ma'aza: geen naam

voorkomen Sinai, O Egypte (H 69; Hh 23).

ZOOGDIEREN

hondachtigen

Canis aureus

E: jackal
N: jakhals
Jabaliya: dhiib
Ma'aza: dhiib

voorkomen algemeen in woestijngebieden.

Eet onder meer steenbok (H 95, 141; Hh 29).

gevaarlijk De aanwezigheid van hyena en jakhals weerhouden de Ma'aza ervan om in vee te weiden (H 141).

Canis Lupus

E: wolf
N: wolf
Jabaliya: dhiib (mogelijk)
Ma'aza: shiib (mogelijk)

voorkomen mogelijk Sinaï, mogelijk O Egypte, Negev, ZW Azie (H 141; Hh 29).

Vulpes Rueppelli

E: Rueppell's sand fox
N: zandvos
Jabaliya: abul husayn
Ma'aza: abul husayn

voorkomen Sinaï (zeldzaam in Jabaliya-gebied, algemeen in O Sinaï, zeer algemeen in Ras Mohammed NP), O Egypte (H 27, 69; Hh 24).

ondeugd Ma'aza informanten getuigen dat de vos samen met de raaf en de muis "the most mischievous [of all] animals" is en bovendien de allerslimste omdat zijn hersenen bijna hetzelfde zijn als die van mensen (H 92).

medisch Het eten van vossenvlees is een Jabaliya-medicijn voor het sterken van zwakke kinderen en ouderen met artritis (Hh 190).

Een Jabaliya-medicijn tegen vermoeidheid bij dromedarissen bestaat uit het gieten van een hete bouillon van vossenvlees over de spieren en in de bek van de dromedaris (Hh 190).

Een Jabaliya-medicijn tegen vermoeidheid of reuma bestaat uit een zweethut van tentdoek of steen (ariiga). Binnen brandt een vuur waarop een grote pan staat te pruttelen met bouillon van het vlees en de botten. De in dekens gewikkelde patiënt moet van de bouillon blijven drinken zolang tot het zweten stopt of gedurende een etmaal. Vervolgens moet de patiënt nog in de zweethut blijven tot de volgende ochtend waarbij geleidelijk buitenlucht wordt toegelaten. Bij voorkeur wordt hyena gebruikt, anders vos of klipdas (Hh 190-1).

ZOOGDIEREN

overig

Acomys cahirinus

E: Egyptian spiny mouse
N: Egyptische stekelmuis
Ma'aza: abu shawk
voorkomen O Egypte.

Acomys russatus

E: golden spiny mouse
N: gouden stekelmuis
voorkomen Sinaï, in Jabaliya-gebied vooral op grotere hoogte (Hh 24).

Dipodillus dasyurus

E: rough-tailed dipodil
N: renmuis
Jabaliya: geen naam
voorkomen Sinaï, maar in Jabaliya-gebied, tot 1800 meter (Hh 24).

Dipodillus henleyi

E: pygmy dipodil
N: renmuis
Ma'aza: r.
voorkomen O Egypte.

Eliomys quercinus

E: goudvloormuis
N: goudvloermuis
voorkomen Sinaï.

Gerbillus gerbilis

E: lesse
N: kleine gerbil
Ma'aza: faar.
voorkomen O Egypte.

Hyaena hyaena

E: striped hyena
N: gestreepte hyena
Jabaliya: dhab'a
Ma'aza: dab'
voorkomen Sinaï: niet afgelegen, in Jabaliya-gebied op in de lager gelegen, dan met name rond Shaykh 'Awaad en Ma'aza: 'a'iy. O Egypte: in de wintermaanden in het Khus, naar het Ma'aza-gebied en in Het Labyrinth (H 33, 141; Hh 27).
gevaarlijk De Ma'aza worden door de aanwezigheid van hyena en jakhals ervan weerhouden om in Het Labyrinth hun vee te weiden (H 141).
selectieve rover Rooft onder andere uitsluitend schapen (H 33).

observatie Doodt in een nacht zoveel mogelijk van de schapen en komt de volgende ochtend terug om van de kadavers te eten, dit tegen alle waarschuwingen van de wolf die slechts doodt wat hij te bereiken kan op een (Mazina-informant Selmi).

medisch Een Jabaliya-medicijn tegen vermoeidheid of reuma bestaat uit het drinken van een bouillon in een zweethut. Bij voorkeur wordt hyena gebruikt, anders vos of klipdas: zie *Vulpus rueppelli* en *Procavia capensis*.

taboe Islamitische wetten verbieden het eten van hyena. Om toch van de medicinale kwaliteiten te kunnen profiteren geldt voor de Jabaliya's een linkerhelft taboe is (Hh 190-1).

kerkgeschiedenis Een monastische vertelling uit het Jabaliya-gebied verhaalt hoe in de zesde eeuw een hyena Johannes de Sabaïst een blinde welp op zijn voeten legde. De monnik wist de welp te genezen door zijn sputum vermengd met aarde in de oogjes van de welp te wrijven. De moeder bracht hem in dankbaarheid een gigantische maar geroofde kristal. Glimlachend beschuldigde hij de hyena van diefstal en beval haar de kool terug te brengen, hetgeen ze deed (Hh 27).

orale traditie Een Jabaliya vertelling verhaalt hoe een schipbreukeling uit de Straat van Suez op slinkse wijze misbruik maakte van de gewoonte van hyena om haar buit naar een dichtstbijzijnde waterbron te slepen alvorens aan het maal te beginnen. Toen de schipbreukeling de hyena zag naderen bond hij een stuk touw om zijn middel waarvan het uiteinde eruit zag als een staart en veinsde dood te zijn. De hyena sleepte hem aan het touw naar de dichtstbijzijnde drinkplaats waar de schipbreukeling testond de keel van de hyena doorsneedt (Hh 27-8).

Jaculus jaculus

E: lesser jerboa
N: woestijnspringmuis
Ma'aza: sibaahi.
voorkomen O Egypte.

Meriones crassus

E: silky jird
N: sundevall gerbil
Jabaliya: geen naam
Ma'aza: jirdhi
voorkomen Sināi, O Egypte.

Pathyros sp; Rhinopoma sp

E: bat
N: vleermuis; klapneus vleermuis
Ma'aza: witwaat

Procavia capensis

E: rock hyrax
N: rotsklipdas
Jabaliya: wabr
Ma'aza: wabr

voorkomen Sināi, alleen op grotere hoogte; O Egypte.

taboe Volgens sommige Jabaliya-informanten mag klipdas niet gegeten worden vanwege zijn antropomorfe handen en het gebrek aan een staart. Bovendien wordt zijn status als herkauwer betwist (Hh 24).

voedsel Voor de Ma'aza neemt de klipdas als een menselijk niet-zwijn een classificatorische tussenpositie in die hij alleen deelt met de doornstaartgamel (*Uromastix* spp) en waarbij gerefereerd wordt aan enkele antropomorfische kenmerken: klipdas-kolonies hebben een wachter die met grote opofferingsbereidheid de kolonie alarmeert door luidt te roepen, klipdas wordt aangetrokken door het geluid van luit en radio, de holen worden met 'holes' ipv met 'holes' aangeduid (H 84).

medisch Een Jabaliya-medicijn tegen vermoeidheid of reuma bestaat uit het drinken van een bouillon in een zweethut. Bij voorkeur wordt hyena gebruikt, anders vos of klipdas: zie *Vulpus rueppelli*. Bij het eten van klipdas eet de patiënt ook de maag (Hh 190-1).

Desomys calurus

E: bushy-tailed dipodil
N: pluimstaartgerbil
Ma'aza: sibaahi

voorkomen Sināi, vooral in Jabaliya-gebied. O Egypte (Hh 24). 's Nachts te observeren.

VOGELS gevogelte

Alectoris chukar

E: **chukar**
N: **Aziatische steenpatrijs**
Jabaliya: **shinaar**.

voorkomen Sinai; O Egypte.

voedsel Gegeten door de Jabaliya (H 22).

Ritueel geslacht en gegeten door de Ma'aza (H 91).

domesticatie De Jabaliya houden *A. chukar* soms net uitgekomen kuikens als huisdier (H 91).

Ammaperodix heyi

E: **sand partridge**
N: **Arabische woestijnpatrijs**
Jabaliya: **hjal**
Ma'aza: **hjal**

voorkomen Sinai; O Egypte.

voedsel Gegeten door de Jabaliya (Hh 22).

Ritueel geslacht en gegeten door de Ma'aza (H 91).

observatie Ma'aza-informanten melden dat ze de zaden eten van de *Lotononis platycarpa* en de *Zilla spinosa* (H 93).

jacht De Ma'aza en de Mazina jagen met een valkuil. Met 4 stenen maakt de jager een vierkant gat in het zand van 30 cm per zijde en 15 cm diep. Twee takken worden in een V-vorm over de open bovenkant gelegd waarbij ze in de punt op elkaar liggen. Op de bovenste van deze takken wordt een verticale tak geplaatst die een boven de opening balancerende sluitsteen draagt. Als lokmiddel worden graankorrels of linzen gebruikt die op de bodem van de valkuil liggen. De patrijs wordt levend begraven zodra deze een tak beroert om erbij te kunnen en kan dus geslacht worden (H 41; Mazina-informant uit de Wadi Gazella).

Coturnix coturnix

E: **quail**
N: **kwartel**
Ma'aza: **firra**

voorkomen Sinai als voor- en najaarsmigrant langs kusten; O Egypte.

voedsel Ritueel geslacht en gegeten door de Ma'aza (H 91).

bijbelse traditie het Oude testament meldt dat de Joden door God gevoed werden met kwartels en manna (zie *Tamarix nilotica*) (Exodus 16:13-4; Numeri 11:31; Hh 36, 47).

Chlamydotis undulata

E: **houbara bustard**
N: **kraagtrap**
Ma'aza: **hubaaraa**

voorkomen O Egypte.

voedsel Ritueel geslacht en gegeten door de Ma'aza (H 91).

Pterocles coronetted / senegalus

E: **cornetted / spotted sandgrouse**
N: **kroon- / Sahelzandhoen**
Ma'aza: **gataa**

voorkomen O Egypte.

voedsel Ritueel geslacht en gegeten door de Ma'aza (H 91).

observatie Ma'aza-informanten melden dat ze de zaden eten van de *Lotononis platycarpa*, de *Astragalus vogelii*, de *A. eremophilus* en de *Arnebia hispidissima* (H 93).

jacht Een Ma'aza-informant noemt een zelf-ontwikkelde jachtmethode waarbij een waterbassin omheind moet worden met takken of stammetjes van de *Moringa peregrina*. De omheining moet zodanig geconstrueerd zijn dat de zandhoenen erop omheining niet eten gaan zitten om water te kunnen drinken. Mele zandhoenen zullen door de gladde bast van de *Moringa* in het water vallen en er niet meer uit kunnen ontsnappen (H 41-2).

VOGELS

overig

Nyctaleus noctua

E: **little owl**
N: **steenpatrijs**
Ma'aza: **afariit**

voorkomen Sinai; O Egypte.

demonen De Ma'aza associeren het zien of horen van een steenpatrijs met de aanwezigheid van demonen (*afariit*) (H 91).

Bubo budo

E: **eagle owl**
N: **oehoe**
Jabaliya: **hud**

Ma'aza: **hid**

voorkomen Sinai; O Egypte.

demonen De Ma'aza associeren het zien of horen van een oehoe met de aanwezigheid van demonen (*afariit*) (H 92).

Corvus ruficollis

E: **brown-necked raven**
N: **bruinekraaf**
Jabaliya: **ghuraab**

Ma'aza: **ghuraab**

voorkomen Sinai; O Egypte.

jaloerie De raaf roept bij de Ma'aza afgunst op ('it invites envy', H 92), het is onduidelijk wat daarmee bedoeld wordt.

Neophron percnopterus

E: **egyptian vulture**

N: **aasgier**

Ma'aza: **rakhaan**

voorkomen O Egypte.

medisch Een Ma'aza-medijn bij het wonden beten van insecten, schorpioenen, slangen en rinnen bestaat uit het leggen van het vlees van deze dieren op de wond (H 63).

analogie Een Ma'aza-informant refereert aan de aasgier om aan te geven hoe smerig de mens is: "No animal [than man] has more... it so bad that only the Egyptian Vulture and the donkey and the dog- will eat it" (H 88).

Oenanthe spp

E: **wheatear**

N: **tapuit**

Ma'aza: **slaygaw**

waarschuwings De Ma'aza waarderen de tapuiten als waarschuwer voor adders: "Wheatear...is a good bird... one reason is its habit of fluttering over any viper it sees and calling loudly, thus warning people of danger" (H 91-2).

Oenanthe leucopyga

Jabaliya: **umm sawwayd**

Oenanthe lugens

Jabaliya: **bug'aa**

Oenanthe monacha

Jabaliya: **abu al-'ala**

Strix butleri

E: **Hume's tawny owl**

N: **Palestijnse bosuil**

Jabaliya: **buuma**

voorkomen Sināi, vooral in Jabaliya-gebied.

angstaanjagend Jabaliya-informanten getuigen dat hij "often alights near a person and begins a sharp clicking call, sometimes unnerving that person" (Hh 22).

Struthio camelus

E: **ostrich**

N: **struisvogel**

Ma'aza: **na'aam**

archeologisch In Ma'aza-gebied ligt een "complex of circular ostrich 'beds'" (H 98).

REPTIELEN

Viperæ

observatie Jabaliya-informanten stellen dat "camels that have the opportunity to do so kill vipers deliberately with a quick backward strike of a front hoof" (Hh 23).

onvoorwaardelijk gedood De Ma'aza doden adders bij elke kans die ze krijgen, een behandeling die geen enkel ander dier krijgt (H 90).

waarschuwer De Ma'aza waarderen de tapuiten (slygaw: *Oenanthe* spp) als waarschuwer voor adders: zie aldaar.

Cerastes cerastes

E: **greater cerastes viper**

N: **hoornadder**

Jabaliya: **hanash**

Ma'aza: **hanash**

voorkomen Sināi; O Egypte.

gehaat Voor de Ma'aza zijn de *Echis coloratus* en de *Cerastes cerastes* veruit de meeste gehate dieren en beschimpen ze met termen als 'landmijn' en 'schoff' (prick) (H 90).

Echis coloratus

E: **Egypton's carpet viper**

N: **geen naam**

Jabaliya: **hayya**

Ma'aza: **hidhi** (hayya is de Ma'aza naam voor mierenleeuwen (*Formicoleon* spp)).

voorkomen Sināi; O Egypte.

observatie In het Jabaliya-gebied zijn de adders die op een groene hoogvlakte leven (in overeenstemming met de kleur van het gras) roze van kleur terwijl op de adders van lagere hoogtes bleker zijn (Hh 23).

onvoorwaardelijk gedood De Jabaliya doden deze adder bij elke kans die ze krijgen, een behandeling die geen enkel ander dier krijgt (Hh 23).

gehaat Voor de Ma'aza zijn de *Echis coloratus* en de *Cerastes cerastes* veruit de meeste gehate dieren en beschimpen ze met termen als 'landmijn' en 'schoff' (prick) (H 90).

medisch Een Jabaliya-medicijn tegen vermoeidheid en reuma bestaat uit het eten van: "The decapitated corpse...fried in olive oil" (Hh 191).

Vipera persica fieldi

E: **Field's horned viper**

N: **geen naam**

Jabaliya: **turaysha**

voorkomen Sināi.

observatie De Jabaliya stellen dat deze adder de ene maand blind en de andere doof is (Hh 23).

medisch Ongespecificeerde Jabaliya-medicijnen: "Jabaliya shamans traditionally derived some of their

medicines from the venom of this snake, reportedly after extracting the fangs and venom sacs and releasing the then-harmless snake (live) (Hh 23).

REPTIELEN

overig

Naja haje

E: Egyptian cobra
N: Egyptische cobra
Ma'aza: aaf

voorkomen O Egypte.

orale traditie Een Ma'aza-vertelling die schijnt te zijn ontdekt werd dat de *Reumuria hirtella* een effectieve remedie is tegen de verminderd van een gifslangbeet: "Long ago ... a witness witnessed a battle between a cobra ... [*Naja haje*] and a monitor lizard ... [*Varanus griseus*]. Each time it was bitten the monitor ran to a nearby [*Reumuria hirtella*-] bush, and rubbed itself in it, then returned to resume battle with the snake. The witness finally uprooted this plant. The lizard, finding it no longer effective, could not 'recharge', and was quickly dispatched by the snake" (H 63).

Uromastix spp

E: dabb-lizard
N: doornstaartagame
Jabaliya: dhabb
Ma'aza: dhabb

menselijk Voor de Ma'aza neemt de doornstaartagame als een menselijk niet-zwijn een classificatorische tussenpositie in die hij alleen deelt met de rotsklipdas (*Procapra capensis*) en waarbij gerefereerd wordt aan enkele antropomorfe kenmerken: de holen worden met 'homes' ipv met 'holes' aangeduid, zijn poten hebben vijf vingers, als je een steen naar hem gooit beschermt hij zijn hoofd met zijn poten, zoals een mens zou doen.

redder van de Profeet Een doornstaartagame redde het leven van de Profeet door diens sporen met zijn staart uit te wissen toen Hij in een grot was gevlucht voor een moorddadige achtervolger.

observatie Wanneer een kadaver van een doornstaartagame in het vuur wordt gelegd gaat het bewegen en schudden (H 88-9).

Uromastix aegyptius

E: Egyptian dabb-lizard
N: Egyptische doornstaartagame
Jabaliya: dhabb
Ma'aza: dhabb
voorkomen Sināi; O Egypte

Uromastix ocellatus

E: eyed dabb-lizard
N: pauwoog doornstaartagame
Ma'aza: dhabb
voorkomen O Egypte.

Uromastix ornatus

E: Egyptian/ eyed dabb-lizard
N: bonte doornstaartagame
Jabaliya: dhabb
voorkomen Sināi.

CRYPTOZOOLOGISCH

Jabaliya: **dhiib**

Een hondachtig nachtmer dat alleen of in kleine groepen leeft en soms ezels, geiten of schapen verslindt. Geen overeenstemming onder informanten of het dier rond 1950 is toegesloten of nog steeds rondvaart. Mogelijk een wilde hond, jakhals of wolf (Hh 28-9).

Jabaliya: **namase**

Een solitaire hond- of katachtige, zwart-wit en/of gestreept. Wordt ervan verdacht op rovers. Geiten eet het dier niet maar het komt 's nachts aan hun uiers drinken. Dat blijkt uit de beerkrabwonden op de uiers. Het dier is voor het eerst in 1969 vernomen en er is geen overeenstemming onder informanten of het dier nog steeds rondvaart. Mogelijk een honigdass (komt voor in de Nijl), een mangoest of wezel (in Egypte *nimsa* genoemd), een Viverridae-soort zoals de gestreepte bunzing (*Ictonyx striatus*) en de genetkat (*Genetta genetta*) voorkomend in ZO Egypte en N Israel (Hh 29-30).

Jabaliya: **shiih**

Een beer of een kruising tussen een leeuw en een hondachtige. Een mensendoder. Waarnemingen tot 1947. In NW Arabië wordt de *shiih* beschreven als een kruising tussen een wolf en hyenateef. In de archieven van het St. Katerina klooster wordt veelvuldig melding gemaakt van beren. Mogelijk een Syrische beer (*Ursus arctos syriacus*) (Hh 30).

Ma'aza: **shiih**

Een mysterieuze hondachtige die schapen, geiten en zelfs kamelen verslindt, maar in tegenstelling tot hyena's ezels en honden mijdt. Mogelijk een wolf (H 141).

N: **eenhoorn**

De pelgrim Felix Fabri meldt in 1483 in Jabaliya-gebied een eenhoorn of neushoorn te hebben waargenomen die 24 keer per etmaal balkt met als gevolg dat de lokale bevolking dag en nacht weet hoe laat het is (Hh 31).

OVERIGE WEZENS

afriit (mv: afariit) bij de Jabaliya: "spirits of the deceased who inhabit [people]" (Hh 203). Bij de Ma'aza: "mischievous demons who taunt men", soms op specifieke plaatsen, soms als een anderszins onverklaarbaar geluid (zoals het slaan van metaal tegen steen bij de verlaten goudmijn van Abu Zawal), soms als een dier (zoals het dier, dat het formaat had van een waterbuffel, sneller dan een mens kan lopen Wadi Guurdhi overstak maar geen enkele spoor bleek te hebben achtergelaten), soms als het gehuil van een kind (zoals in Wadi Umm Anfiia) (H 60).

jinn bij de Jabaliya: "a type of spirit which can assume a corporeal form to taunt and even kill people." De meest recente melding komt uit 1980 toen een man een erg oud kinderbroekje vond in Wadi Abu Tuwayta. Hij moest er overnachten en stookte een vuur waar hij dicht bij ging liggen om warm te blijven. De kinderbroek kwam van pas als dekking. In de gloed van het vuur verscheen een 10-jarig jongetje dat ijzingwekkend schreeuwde en naar het broekje leek te willen grijpen. Hij droeg een bovenstuk van dierenhuid maar was vanaf zijn middel naakt. De man vluchtte. Hij beschreef het jochie als "een kind dat het diepe verleden en niet-Arabisch [maar lijkend op een Bedoeïnen-kind]" (Hh 203).

jinn bij de Ma'aza: "seems exclusively to take on a corporeal form". Relas van een reiziger door het Zabalala Plateau een afgelegen huis naderde waaruit een oude man verscheen met een wilde, witte hardos. De oude man liep op een steen naar de reiziger die daarop de hand in ma'aza maar desondanks spoedig stierf (H 60).

GENEZERS

haawi (m) / **haawiyya** (v) gens bij Ma'aza beten van gifslangen: "The *haawi* does not administer medicine but breathes upon the bite, sometimes applying his spit to the wound, mouth, eye, hands, or feet while reciting incantations. After five or six days most patients recover, say the Arabs. Only certain persons are eligible to become *haawi*s. As an infant the *haawi*-to-be is visited early in the morning on thyr successive days by a practicing *haawi*, who gives the candidate a special drink that flows the power upon him. As if not to risk all on one man, if no shaman is nearby, the Arabs also administer 'f'aid'..." (H 62-3).

hakiim (m) bij Jabaliya: lett. 'De Wijze' een voorouderlijke medicijnman "who 'knew the world' in all its dimensions –including its spiritual one". Er doen diverse verhalen over genezingen de ronde. In 1983 genas *hakiim* Saalih Umbaarak een Amerikaanse diabetespatiënte. Hij stelde een diagnose door haar hand te likken en behandelde haar vervolgens met ondermeer medicijnen met adderbestanddelen en schedelbloedingen.

Een ander verhaal betreft de wonderlijke verrichtingen van een kraal (*kharaza*) die ooit het bezit was geweest van de beroemde *hakiim* 'Awaad Musa, en nu, vier generaties later, nog altijd in handen was van zijn clan-leden. Om te genezen moet de kraal in een kom worden gelegd waaruit de patiënt drinkt. De kraal komt bij verlies uit zichzelf terug, zoals een clanlid ondervond. Toen hij op reis was van At-Tur naar Katerina kwam hij er achter dat hij twee dagen eerder de kraal ergens had laten liggen. De volgende ochtend, zich voorbereidend voor de vermoeiende terugreis vond hij de kraal onder zijn hoofdkussen. Eens lag de kraal op een vensterbank van een huis dat langs een wadi stond. Na een hevige regenval spoelde een vloedgolf door de wadi die het huis volledig in puin legde. Het enige dat nog overeind stond was het stukje muur met de vensterbank. De kraal was geen millimeter van zijn plaats bewogen (Hh 202).

waliyya (v) bij Jabaliya: lett. 'heilige', in Hobbs 1995 alleen gebruikt in referentie aan de (toen) 110-jarige Shaaykha Sahla. Ze zwerft als een kluisenaar met een kleine kudde geiten door de bergen, ook in de winter wanneer de andere Jabaliya naar lagere delen wonen. Elke vrijdag komt ze in een trance en spreekt met God. Op dat moment kan ze benaderd worden door Bedoeïenen met lichamelijke of geestelijke problemen. Ze geneest door tijdens de trance haar handen over het gezicht en het lichaam van de patiënt te wrijven. Ze behandelt geen slechte mensen of mensen die slechte dingen hebben gedaan (Hh 202-3).

tahdiir (mv) bij Jabaliya: exorceert *afariit*. De behandeling bestaat uit het aanspreken en identificeren, uitdagen en uiteindelijk verdrijven van de *afriit* in kwestie. De *tahdiir* vraagt de *afriit* ondermeer waar en wanneer deze als mens leefde, waarom hij (of zij) de patiënt lastigvalt en waarom hij niet wil verdwijnen. De *tahdiir* heeft geen zeggenschap over *jinn*'s (Hh 203).

MEDICATIE BIJ STEKEN EN BETEN

Ma'aza-behandelingen:

1. De Ma'aza kennen de functie van een hierin gespecialiseerde medicijnman (*haawi*) of –vrouw (*haawiyya*): zie aldaar.

2. het wegsnijden van vlees rond de wond (H 63).

3. het dichtschroeien van de wond met een roodgloeiende spijker (H 63).

4. het aanbrengen van een (hijaaba): een door een lucifer verhit kopje wordt met de rand rond de wond geplaatst waarna het afgekoeld naar buiten zuigt. De wond wordt vervolgens verder opengesneden om het bloeden te stimuleren.

5. het aanbrengen van het vlees van de Egyptische gier (*Nesotus cucullatus*) op de wond (H 63).

6. het aanbrengen van een kompres van de gekookte blaasjes van de *Reumuria hirtella* op de wond. Deze behandeling wordt vooral toegepast bij geiten en schapen en soms bij mensen (H 63).

7. specifiek tegen de effecten van schorpioenensteken krijgen kinderen vaak een profylaxe toegediend bestaande uit een gefrituurde of gebakken schorpioen die fijngestampt wordt met de zaden van de tuinkers (*Lepidium sativum*) (krijgbaar in de Nijlvallei) (H 63).

FLORA

Acacia

Leguminosae > Mimocaceae > FABACEAE

E: **acacia**

N: **acacia**

Jabaliya: **sayaal**

Acacia raddiana

vuur houtskool (Sinaï) (GH).

voeding sap drinkbaar (GH); (rode boom eetbaar: breek een kleine tak, sap laten harden en eten) (GH).

overig touw van bast (GH); zaaddoos als diervorm, vooral tijdens zomerdroogte (GH); blad als diervorm, tenzij dit heldergroen van kleur (en soms als diervorm) (Khu) (GH); takken voor tentstok en fruitoortakken voor zadel (Khu) (GH); leerlooien (1): kleine takken en zaadozen plukken en laten drogen, blad, bast en zaadozen in een doek gewikkeld enkele dagen laten liggen op de bodem van een bassin met water, daarna de huid meerdere keren onderdompelen en laten drogen tot deze in droge toestand soepel blijft (Bis) (GH); leerlooien (2) voor waterbuidels van steenbokhuid: geschaafde schors in water koken en af laten koelen, de huid opspannen met de harige zijde naar beneden, het afkooksel enkele dagen meermaal per dag over de huid gieten (Khu) (GH).

Acacia ehrenbergiana

overig *mirkaad* (wandel)staf van takhout (Khu) (GH); 'alam staf van wortelhout (Bis) (GH).

Acacia etbaica

overig geprefereerd voor leerlooien boven *A. raddiana* (Bis) (GH).

Acacia tortilis

Bedu: **samrah**

Achillea fragrantissima

ASTERACEAE

E: **lavender cotton**

Jabaliya: **gaysuum**

Opm: door Mazina-gids 'tafra' genoemd hetgeen lijkt op 'tarfa' (voor *Tamarix* spp.)

medisch tegen ooginfectie een infusie van het blad in het oog druppelen (Hh 190).

Aerva persica

AMARANTHACEAE

E: **arvea**

vuur aanmaakmateriaal: oude droge bloem kan ontvlamd worden met vonken of geconcentreerd zonlicht (Dd 127).

Algae

voeding indiceert aanwezigheid van drinkbaar zoet water (Dd 121-2).

Alhagi maurorum

FABACEAE

E: **camel thorn**

Jabaliya: **'aguul**

voeding indiceert water met een drinkbaar lage (dan meestal alleen jonge planten) of ondrinkbaar hoge zoutconcentratie (Dd 121-2).

medisch tegen kiespijn spoelen met een decoctie van blad (Hh 190).

Allium ampeloprasum

LILIACEAE

E: **wild leek**

Jabaliya: **kurraat**

voeding het zaad is eetbaar (Hh 188).

Artemisia

Compositae > ASTERACEAE

E: **wormwood**

N: **alsem**

Artemisia inculata

Jabaliya: **shih**

voeding tegen hoofdpijn een kompres van vers afgestampt blad op het voorhoofd binden (Hh 190).

Artemisia herba alba

Bedu: **'aythaban**

medisch tegen buikklachten een handvol blad met water innemen.

Artemisia herba alba

Bedu: **shih**

vuur aanmaakmateriaal: gallen kunnen ontvlamd worden met vonken of geconcentreerd zonlicht (Dd 127).

voeding blad koken als spinazie (D).

Arundo donax

POACEAE

E: **giant reed**

N: **pijriet**

voeding indiceert de aanwezigheid van water met een laag zoutgehalte (Dd 121-2).

Asclepia sinaica

ASCLEPIDACEAE

E: **argel**

Jabaliya: **harjal**

medisch ter voorkoming van infectie: open wonden afdekken met een kompres van vers ogd en gemalen blad (Hh 190, als *Gomphocarpus* (naam?)).

Asphodelus fistulosus

LILIACEAE

E: onion-leaved asphodel

N: affodil

voeding blad en stengel eetbaar, blad gegeten als tuinkruid (*Bis*) (GH).

medisch zaden als vochtafdrijvend middel ter stimulering van de urineproductie (D).

Asphodelus microcarpus

voeding wortel voor thee mits de wortel wit is in oranje of geel en niet bruin is (Dd 125).

Atriplex

CHENOPODIACEAE

E: oraches

N: melde

Atriplex halimus

voeding blad en stengel rauw eetbaar in kleine hoeveelheden, maar smaakt en voedt gekookt beter (D, Dd 124).

Atriplex leucoclada

voeding blad koken als spinazie (D).

Balotta undulata

LAMINACEAE

E: horehound

Jabaliya: ghaasa

medisch blad als middel tegen zonnebrand over de gezichtshuid wrijven (Hh 191).

Blepharis ciliaris

ACANTHACEAE

E: geen naam

Ma'aza: shok e dhab

Jabaliya: shawk adh-dhabb

overig de zaden zijn een kinderspeeltje: wanneer je een zaadje onder je tong legt springt deze met een knalletje open (Hh 18).

Calotropis procera

Asclepiadaceae > APOCYNACEAE

E: apple of Sodom

vuur houtskool vormt een ingrediënt van *Ma'za* buskruid (GH).

medisch latex is sterk blaartrekkend (GH) en veroorzaakt blindheid; latex tegen jeuk op jeukende plek aanbrengen (*Khu*) (GH).

overig latex als fermenteermiddel bij de productie van *marissa* (dadel-bier) (*Bis*) (GH); zijde-achtige vezels als vulling voor (zadel)kussens (*Bis*) (GH); wortel voor *mitir'as* hoofdsteen (*Bis*) (GH).

Capparis

Capparidaceae > BRASSICACEAE

E: caper bush

N: kapperstruik

Opm: Mazina-gids Selmi noemde de *Pergularia tomentosa* 'lisoef'.

voeding bloem, jonge vrucht en jong blad van de *C.aegyptica* en de *C.cartilaginea* voor 'kappertjes' weken in met zout verzadigd water tot de bittere smaak verdwenen is (tenminste 3 weken waarbij wekelijks het water verversst moet worden) en vervolgens tenminste 1 week in een oplossing van 2/3 azijn en 1/3 water eventueel gekruid met *Foeniculum vulgare* en *Ridolfia segetum* (Dd 125).

Capparis aegyptiaca

common caper bush

Jabaliya: laysuuf

voeding vrucht rauw eetbaar (D).

Capparis cartilaginea

Jabaliya: af

overig rijpe vrucht(pulp) rauw eetbaar (D; GH); gedroogde vruchten vormen het hoofdbestanddeel van een voedzame, pittige en langhoudbare (tot 2 maanden in een lere... uidel) drank (*Khu*) (GH).

medisch af tegen koorts en hoofdpijn (*Bis*) (GH); koken tegen malaria: vruchten met zout en plantaardig olie koken, de brij af laten koelen en aanbrengen op pijnlijke lichaamsdelen (*Khu*) (GH); blad tegen ver... (*Khu*) (GH).

Capparis decidua

voeding rijpe vrucht rauw eetbaar (GH); na verwijderen van zaden (de... kaken braakneigingen) gekookt gegeten (*Khu*) (GH).

overig hout voor het *dalfa* deel van *basuur* dromedaris-zaden (*Khu*) (GH).

Cassia

Leguminosae > FABACEAE

E: shower tree

Cassia italica

medisch infusie van blad als purgatief (*Bis*) (GH); plant en zaden verzameld voor verkoop aan apotheken in de Nijlvallei als purgatief tegen chronische verstopping (*Khu*) (GH).

Cassia senna

Jabaliya: **salla makki**.

medisch blad en vrucht als laxans (Hh 190).

Centaurea

ASTERACEAE

E: **knapweed**

N: **centaurie**

voeding blad gekookt eetbaar (Dd 124).

Cichorium pumilum

ASTERACEAE

E: **chicory**

N: **cichorei**

voeding blad gekookt eetbaar (Dd 124).

Citrullus colocynthis

CUCURBITACEAE

E: **colocynth**

N: **meloen**

Jabaliya: **handhal**

vuur as van verbrande schil wordt verwerkt in de tondel van de *az-zinaad* aanmaak-methode (*Khu*) (GH, zie ook Tregenza (1955) *The Red Sea mountains of Egypt*).

voeding geen eigentijds gebruik (GH).

medisch tegen constipatie 2 zaden inslikken (Hh 190); zaden als drastisch purgatief en anthelminticum (*Bis*) (GH); vruchtpulp als purgatief: waterige ontlasting volgt binnen 5 minuten na het eten van kleine hoeveelheid pulp (*Khu*) (GH); anti-reumamiddel (1): een gehalveerde groene meloen om op de hielen te plaatsen tot de patient een bittere smaak in de mond krijgt; anti-reumamiddel (2): gehalveerde groene meloen aan de binnenzijden verhitten op sintels, heet om de hielen de plaatsen om ze 'de pijn uit te laten zuigen' (GH); anti-reumamiddel (3): hak 1-2 meloenen in stukken, bakken in spijsolie, het mengsel 10 minuten koken en als kompres aanbrengen op de huid (GH).

overig zaden als insectenrepellent, vooral voor kleding tegen motten (*Bis*) (GH); teer-achtige extractie van zaden tegen huid-ziekten, vooral tegen schurft bij dromedarissen (*Bis*) (GH); leerlooien (GH).

Cleome droserifolia

CLEOMACEAE

E: **spider flower**

N: **kattensnor**

medisch infusie tegen gebarsten huid (*Bis*) (GH); infusie tegen hoestprikkel (*Khu*) (GH); tegen botfly-larven (*Oestrus ovis*), maar niet tegen larven in het oog (*Khu*) (GH); blad als insectenrepellent, tegen teken in het bijzonder, ook voor dromedarissen die hun hoofd graag rossen in bladerde takken en aan welk gedrag de lokale naam *masht* ('borstel') ontleend

(*Khu*) (GH); blad in haar en snor gewreven voor aangename geur (*Khu*) (GH).

Colutea istria

Papilionaceae > FABACEAE

E: **bladder senna**

N: **blazenstruik**

overig voor touw of draad (D).

Cotula cinera

Compositae > ASTERACEAE

E: **buttonweed**

N: **goudknopje**

voeding blad als (of bij in de) thee (D).

Crataegus Sinaica

ROSACEAE

E: **hawthorn**

N: **meidoorn**

Jabaliya: **za'ruur**

voeding vrucht rauw eetbaar (D).

Cyperus distachyus

CYPERACEAE

E: **galingale**

N: **cypergras**

voeding dickeert aanwezigheid van drinkbaar zoet water (Dd 1-2).

Brassica harra

BRASSICACEAE

E: **harra**

N: **harra**

voeding blad gekookt eetbaar (Dd 124).

Emex spinosa

POLYGONACEAE

E: **spiny threecornerjack**

voeding wortel rauw eetbaar en goede bron van vocht (Dd 124).

Erodium hyssopus

GERANIACEAE

E: **stork's bill**

N: **reigersb**

voeding wortel van jonge plant is smakelijk en rauw eetbaar en goede bron van vocht in droge seizoen (Dd 124; D).

Eryngium cretcum

APIACEAE

E: **sea-holly**

N: **kruisdistel**

voeding wortel rauw eetbaar, blad gekookt eetbaar (Dd 124).

Eruca sativa

BRASSICACEAE

E: **garden rocket**

N: **zwaardherik**

voeding uitlopers rauw eetbaar (Dd 124).

Erucaria boveana

BRASSICACEAE

E: geen naam

voeding uitlopers rauw eetbaar (Dd 124).

Ficus pseudosycororus

MORACEAE

E: **wild fig**

N: **wilde vijg**

Jabaliya: **hammaat**

voeding vijg rauw eetbaar (GH;D); na het koken wachten met eten tot de irriterende latex geneutraliseerd is (30 tot 60 minuten) (Khu) (GH); alleen vrouwelijke vruchten gegeten al eten steenbokken (*Capra ibex*) ook de mannelijke (Khu) (GH); vrucht rauw eetbaar.

overig dunne uitgeholde tak als steel voor stenen pijpekop (*Bis*); tentstok (*Khu*) (GH); 'vogelverschrikker' tegen steenbokken bij drinkplaatsen (*Khu*) (GH).

Foeniculum vulgare

APIACEAE

E: **roquette**

N: **venkel**

Jabaliya: **shumaar**

voeding jong blad en bloemen door salade; spijskruid; grondstof voor het distilaat 'araki' (Hh 189); blad en stengel voor kruiden zijn voor kappertjes (Dd 125).

Gundelia tournifortii

ASTERACEAE

E: **Tourneforts gundelia**

voeding bladsteel en centrale bladnerf van jong blad zijn rauw of gekookt eetbaar; gekookte ongeopende bloem smaakt als artichok (Dd 124).

Hammada salicornica

CHENOPODIACEAE

E: geen naam

Bedu: **rimth**

voeding zomers verschijnen witte en zoete manna-druppels aan de stengels, waarschijnlijk een insecten-excreet (Dd 95).

overig voer voor dromedaris en ander vee.

Opm: vooral in zand van zandsteen in Z Sinai, Dode Zee vallei.

Helianthemum ledifolium / sessiliflorum

CISTACEAE

E: **rock-rose**

N: **zonneroosje**

voeding in het zand of löss onder deze plant zijn in het voorjaar truffels (*kama* of *kmama*) te vinden (Dd).

Hyoscyamus

SOLANACEAE

E: **henbane**

N: **bilzekruid**

Jabaliya: **saykraan**

Opm: de Jabaliya-gids noemde een veel in grindbeddingen voorkomende gentiaceae (*Centaurium* sp?) ook (?) 'saykraan'.

overig "tourist promised a cheap drug trip have suffered injuries to their health as a result, and some of them were robbed into the bargain" (D).

Hyoscyamus boveanus / muticus

voeding bewustzijnsveranderend middel: rook een mengsel van de bloemen en tabak of kruiden (GH).

overig steenbokken eten het blad (zonder bijverschijnselen) (GH).

Hyphaene thebaica

Palmaceae

Jabaliya: **doum palm**

overig hout en palmbiad voor diverse constructies (GH).

Imbricaria cylindrica

POACEAE

E: **congongras**

voeding indiceert water met een drinkbaar lage (dan meestal alleen jong plantens) of ondrinkbaar hoge zoutconcentratie (Dd 121-2).

Juncus

CYPERACEAE

E: **rush**

N: **rus**

Juncus arabis

voeding indiceert water met een drinkbaar lage (meestal alleen jong plantens) of ondrinkbaar hoge zoutconcentratie (Dd 121-2).

Juncus maritimus

overig voor touw of draad (Dd 121-2).

Juncus rigidus

Jabaliya: **summaar**

Launaea nudicaulis

Compositae > ASTERACEAE

E: **launaea**

voeding jong blad geget als tuuruid (H).

Lavandula pubescens

Labiatae > LAMIACEAE

E: **lavender**

N: **lavendel**

Jabaliya: **zayta**

Leptadenia pyrotechnica

ASCLEPIADACEAE

E: geen naam

vuur brandhout.

voeding glanzende vrucht, jonge twijg, en penwortel "are often eaten by the people" (http://archive.idrc.ca/library/document/1083_chap2_e.html).

overig vezels voor touw (ibid)

Opm: stemassilant.

Malva

MALVACEAE

E: **mallow**

N: **kaasjeskruid**

voeding blad en stengel rauw eetbaar in kleine hoeveelheden, maar smaakt of voedt gekookt beter (Dd 124).

Malva nicaensis

voeding blad koken als spinazie (D).

Malva parviflora

voeding blad koken als spinazie (D).

Mentha

LAMIACEAE

E: **mint**

N: **munt**

voeding indiceert aanwezigheid van drinkbaar zoet water (Dd 121-2).

Mentha longifolia

E: **horsemint**

N: **hertsmunt**

Jabaliya: **habbak**

voeding toevoeging aan thee (Hh 189).

medisch tegen oorinfectie een kompres op het oor binden van hete gekookt blad en stengel gewikkeld in een zakdoek (Hh 190).

Moricandia nitens

BRASSICACEAE

E: geen naam

voeding blad gekookt eetbaar (Dd 124).

Moringa peregrina

MORINGACEAE

E: **ben-oil tree**

voeding spijolie (*semna*) uit de rijpe zaden (GH).

medisch laxerend bij het eten van meer dan 8 zaden (GH); in najaar zaadozen verzameld voor verkoop aan apotheken in de Nijlvallei (*Khu*) (GH).

overig hardhouten delen voor schoffel (*Khu*) (GH); watervaste verf (rood) uit bast (*Khu*) (GH).

Nitraria retusa

Zygophyllaceae > NITRARIACEAE

E: geen naam

voeding vrucht rauw eetbaar (D); indiceert water met een drinkbaar lage (meestal alleen jonge planten) of ondrinkbaar hoge zoutconcentratie (Dd 121-2).

Onobasis syrica

ASTERACEAE

Syrian thistle

voeding jonge stengels en de centrale nerf van jong blad zijn rauw eetbaar en bron van vocht (Dd 124); de stengel goede bron van vocht (Dd 125).

Ochrosia baccatus

ERICACEAE

E: geen naam

Jabaliya: **guurdi**

voeding vrucht rauw eetbaar (D).

overig contra-indicatie bij een dromedaris: het vacht vullen die moet de rook van houtskool inademen de gedurende een half uur moet de rook in de vacht kunnen trekken (Hh 189).

Origanum istraicum

LAMIACEAE

E: **majoram**

N: **marjolein**

voeding spijskruid (D).

Origanum syriacum

E: **bible hyssop**

Jabaliya: **za'tar**

voeding spijskruid (Hh 189) als *Majorana syriaca*).

Peganum harmala

NITRARIACEAE

E: **wild rue; harmal**

Jabaliya: **harmala**

medisch als tandenborstel voor het poetsen de wortel in water dopen; als (bittere) tandpasta: wortel opkoken (Hh 191).

Pergularia tomentosa

Asclepiadaceae > APOCYNACEAE

E: **pergularia**

medisch opgegeten blad veroorzaakt braken en diarree (GH); gebruikt bij de behandeling van aambeien (*Khu*) (GH).

Phagnalon

Compositae > ASTERACEAE

E: geen naam

vuur aanmaakmateriaal: bast kan ontvlamd worden met vonken of geconcentreerd zonlicht

overig levert wol-achtig materiaal (D).

Phagnalon nitidum

Jabaliya: **ikhnaanit an-na'ja**

voeding blad als kauwgom (Hh 188).

Phoenix dactylifera

Palmae > ARECACEAE

E: **date**

N: **dadel**

voeding vrucht eetbaar (GH); indiceert drinkbaar water met een lage zoutconcentratie (Dd 121-2).

overig hout en palmblad voor diverse constructies (GH); palmvezel voor koord voor halster en de 'voetenboei' voor dromedaris (*Khu*) (GH); rachis voor versteviging van naad van waterbuidel (*Khu*) (GH); vezel van bladschede voor koffiefilter (*Bis*) (GH).

Phragmites australis

POACEAE

E: **reed**

N: **riet**

voeding indiceert drinkbaar water met een lage zoutconcentratie (Dd 121-2).

overig voor schutting, dakisolatie en bonenstaak (Jabaliya).

Pistacia

ANACARDIACEAE

E: **pistachio**

N: **pistache**

Opm: zeer lokale restpopulatie uit koude natte periode tot 13.000 BP waarna de plant zich heeft teruggetrokken naar het herkomstgebied in C.Azie.

Pistacia Atlantia

voorkomen Negev. (Dd 102).

voeding rijpe vrucht rauw of gefrituurd eetbaar; in de stam wordt de commerciële *P. Vera* geent. Dd 104.

Pistacia khinjuk

ANACARDIACEAE

Jabaliya: **butm**

voeding rijpe vrucht rauw of gefrituurd eetbaar (Dd 104).

Opm: in Jabaliya-gebied alleen in met grondgevlude scheuren op de roodgranieten noordwanden van de Jebel Naja (Hh 18).

Pituranthos tomentosa

APAIACEAE

E: geen naam

voeding blad en stengel eetbaar; spijskruid met selderie-smaak voor soep (Dd 124).

Pituranthos tortuosus

E: geen naam

Jabaliya: **zaguuh**

medisch tegen nierklachten gekookt en als soep gegeten (Hh 191).

Lypogon monspeliensis

POACEAE

annual rabbitsfoot grass

N: **baardgras**

voeding indiceert drinkbaar water met een lage zoutconcentratie (Dd 121-2).

Populus euphratica

POACEAE

firat poplar

N: **populier**

voeding vrucht drinkbaar water met een lage zoutconcentratie (Dd 121-2).

Pulicaria undulata

Compositae > ASTERACEAE

E: **'mou' 'ja'**

N: **vlooienkruid**

Jabaliya: **shaay jabali**

voeding als (of bij) thee (Hh 189;D); blad als smaakmaker in thee (GH); infusie als surrogaat-thee (*Khu*) (GH); ingrediënt van *asida* pap (*Bis*) (GH).

Reaumuria hirtella

TAMARICACEAE

E: **common reaumuria**

voeding spijskruid; blad van de vruchten van geitenghee (Hh 188-9)

medisch tegen de effecten van een slange- of spinnebeet of steek van een insect of schorpioen een kompres van blad aanbrengen

Reboudia pinnata

BRASSICACEAE

E: **pink mustard**

voeding jonge uitlopers rauw eetbaar (Dd 124).

Retama reatam

Papilionaceae > FABACEAE

E: **white broom**

Jabaliya: **retam**

Bedu: **ratam; rati**

vuur afgevalle 'stengelblad' voor het voornaamste aanmaakmateriaal (Mazina, veld van Wad, Gazalla); brandhout dat veel hitte produceert; geschikt voor houtskoolproductie (Dd 94).

overig vrucht en bloem is (in droge perioden dikwijls het enige) voer voor geiten (Dd 94); niet-houtige delen als matras door minimaal twee kruislings op elkaar op de grond te leggen (Dd 127).

Opm: gezien het belang als geitenvoer geldt onder veel bedoeinen van de Z Sinai een verbod op het gebruik van hout van levende planten (Dd 94).

Rhamnus disperma

RHAMNACEAE

E: **buckthorn**

N: **vuilboom**

Jabaliya: **shuhad**

voeding vrucht rauw eetbaar (D).

Rheum palaestinum

POLYGONACEAE

E: **rhubarb**

N: **rabarber**

medisch wortel tegen diaree (Dd 125).

voeding jonge bloem rauw eetbaar en een goede bron van vocht; thee van wortel, alleen in kleine hoeveelheden nuttigen want bevat oxaalzuur dat de nieren beschadigt (Dd 125).

Rhus tripartita

ACERACEAE

E: **sumac**

N: **sumak**

voeding thee van houtige twijgen (Dd 125).

Ridolfia segetum

APIACEAE

E: **false caraway**

voeding blad en stengel voor kruidenazijn voor kappertjes (Dd 125).

Rubus sanctus

ROSACEAE

E: **burning bush**

N: **braam**

Jabaliya: **'illayg**

voeding vrucht rauw eetbaar (Hh 188).

overig het exemplaar dat Jaweh liet branden bevindt volgens veel Christenen in het St. Katerina-klooster.

Rumex vesicarius

POLYGONACEAE

E: **sorrel**

N: **zuring**

Jabaliya: **himaadh**

voeding vrucht, blad en stengel rauw eetbaar in kleine hoeveelheden; het blad bevat oxaalzuur dat schadelijk is voor de nieren (Dd 124); alleen vers jong blad gegeten als tuinkruid (*Bis*) (GH).

Saccharum ravenae

POACEAE

E: **ravennagrass**

voeding indiceert aanwezigheid van drinkbaar zoet water (Dd 121-2).

Salix

SALICACEAE

willow

wilg

voeding indiceert aanwezigheid van drinkbaar zoet water (Dd 121-2).

Salvia multicaulis

LAMIACEAE

E: **salvia**

N: **salvia**

Jabaliya: **mardaguush**

Salvadora persica

SALVADACEAE

E: **thorn tree**

voeding vrucht en blad eetbaar, het blad heeft een scherpe kruisige smaak (GH).

medisch twijg als *swaak* (tandenborstel) (GH); infusie van blad om vasthouden van urine (*Khu*) (GH); infusie van blad voor het reinigen van de urineweg; drinken in de namiddag zonder suiker (*Khu*) (GH); infusie van [blad?] tegen bilharzia (*Khu*) (GH).

overig siroop van rijpe vruchten voor het invetten en waterdicht maken van waterbuidels (*Bis*) (GH); helder groene olie gemaakt uit zaden als vernis voor houten werktuigen (*Bis*) (GH).

Scirpus holoschoenus

CYPERACEAE

E: **bulrush**

N: **kogelbies**

Jabaliya: **dissa**

voeding indiceert aanwezigheid van drinkbaar zoet water (Dd 121-2 als *Holoschoenus vulgaris*)

overig voor touw of draad (D).

Scolymus maculatus

ASTERACEAE

E: **spotted golden thistle**
voeding jonge stengel goede bron van vocht (Dd 125).

Scorzonera

ASTERACEAE

E: **scorzonera**
N: **schorseneer**
voeding wortel gekookt of geroosterd eetbaar (D).

Scorzonera judaica

voeding wortel geroosterd eetbaar (Dd 124).

Scorzonera papposa

voeding bloem, blad en jonge stengel rauw eetbaar en wortel rauw of geroosterd eetbaar (Dd 124).

Silybum marianum

ASTERACEAE

E: **blessed milkthistle**
N: **mariadistel**
voeding jonge stengels en de centrale nerf van jong blad zijn rauw eetbaar en bron van vocht (Dd 124); jonge stengel goede bron van vocht (Dd 125).

Sisymbrium

Cruciferae > BRASSICACEAE

E: **rocket**
N: **raket**

Sisymbrium erysimoides

voeding blad koken als spinazie (D).

Sisymbrium irio

voeding blad gekookt eetbaar (Dd 124;D).

Solanum nigrum

SOLANACEAE

E: **black nightshade**
N: **zwarte nachtschade**
voeding vrucht mogelijk eetbaar (*Khu*) (GH).
medisch tegen hart- en leverklachten: waarschijnlijk een infusie van blad (*Bis*) (GH); vruchten zijn sterk purgatief (GH).

Solanum unguiculatum

overig gif tegen roofdieren (van vee), vooral tegen de oorgier (*Torgos tracheliotus*): verstop 20-30 vruchten in een karkas (*Bis*) (GH).

Solenostemma argel

Asclepiadaceae > APOCYNACEAE

E: **argel**

vuur houtskool gebruikt in *az-zinaad* aanmaakmethode (*Khu*) (zie *Citrullus colocynthis*) (GH).

medisch infusie van blad als purgatief, vooral bij behandeling van kolieken (GH); infusie van blad tegen maagklachten (*Khu*) (GH).

overig afknippen van blad (ipv lostrekken) voorkomt beschadiging van de boom (GH).

Tamarix

TAMARICACEAE

E: **tamarisk**
N: **tamarisk**
Bedu: **tarfa**

voeding manna (insekten-excreet); indiceert water met een drinkbaar lage (meestal alleen jonge plantensoorten) of ondrinkbaar hoge zoutconcentratie (Dd 121-2).

Teucrium

LAMIACEAE

E: **germander**
N: **gamander**
Jabaliya: **ja'ada**

Teucrium pilosum

voeding (of bij in de) thee (D).

Teucrium polium

voeding als (of bij in de) thee (D).

Teucrium hirtum

THYMELAEACEAE

E: **meereon**
N: **peperoni**
overig voor touw (D).

Thymus bovei

LAMIACEAE

E: **thym**
N: **tijm**
voeding spijskruid (D).

Thymus decussatus

E: **wild thym**

N: **tijm**
Jabaliya: **zaayaraan**
voeding spijskruid (D).
medisch infusie tegen misselijkheid (Hh 1a).

Typha australis

E: **cattail**

N: **lisdodde**
voeding indiceert aanwezigheid van drinkbaar zoet water (Dd 121-2).

Varthemia montana

compositae > ASTERACEAE

E: geen naam

Jabaliya: **hinayda**

Bedu: **hinedee; sleem, ee**

voorkomen Z.Sinai; op zandsteen, magmatisch en metamorfisch gesteente.

voeding als thee; de *V. iphionoides* (Israel vooral in "crevices and fissures of smoothed limestone and dolomit outcrops") is te bitter voor gebruik (Dd 97).

medisch tegen buikpijn een bloem met blad in warm water weken en deze digestie opbrengen (Dd 189, als *Jasonia montana*).

Verbascum sinaiticum ()

SCROPHULARIACEAE

E: **mullein**

N: **toorts**

Jabaliya: **khurmaa**

Zilla spinosa

CRUCIFERAE

E: **roquette**

Bedu **sillah; silli**

voorkomen Sinai en Negev (behalve N.delen), vooral in wadi's.

Opm: 'prikkel draadplant', stemassimilant.

overig "excellent fodder for camels" (Dd 115-6).

Ziziphus spina-christi

RHAMNACEAE

E: Christ's thorn

voeding vrucht eetbaar (GH).

HEMELLIJCHAMEN

Clinton Bailey inventariseerde het sterrenkunde van de Bedoeïnen uit de Sinā. Een belangrijk aspect van het onderzoek is de associatie tussen het verschijnen en verdwijnen van hemellichamen en weerpatronen, groeicycli en diergedrag (Bailey 1997).

half oktober

teken Canopus verschijnt 's ochtends aan de zuidelijke horizon

betekenis 1. Voorbode van de regenperiode, de uitdrukking “als Canopus verschijnt, zal het wassen van het water” duidt op de dodelijke sneeuw waarmee het water in valleien kan stijgen als stroomopwaarts geregent heeft.

2. Aankondiging van de koude zuidelijke winter (als Canopus verschijnt komt de nacht koud aan (naar eind”); dromedarissen gaan verliggen als zij met hun neus in zuidelijke richting zijn neergelegd.

3. De dadels zijn rijp in de noordelijke Sinā (“Canopus brengt rijpe dadels”).

4. Canopus staat in het zuiden en wordt daarvoor gebruikt als baken tot ze eind februari verdwijnt.

derde week van oktober

teken Antares gaat 's avonds in het westen onder terwijl de Pleiaden in het oosten verschijnen.

betekenis 1. Gewelddadige regens en ‘flash-floods’ in de zuidelijke Sinā.

2. Het gras dat na deze regens ontspruit veroorzaakt bij geieten en schapen diaree en soms zelfs sterfte.

eind oktober

teken de Pleiaden verschijnen 's avonds aan de oostelijke horizon

betekenis 1. “het Teken” van de *wasm*, het begin van het regenseizoen dat 75 dagen telt.

2. De zaaimaad is aangebroken. November is de beste maand mits voor het zaaien van granen mits de Pleiaden genoeg regen hebben gebracht.

eind november

teken Aldebaran verschijnt 's avonds aan de oostelijke horizon.

betekenis Een teken van hoop: Aldebaran brengt regen als de Pleiaden geen regen hebben gebracht.

half december

teken Betelgeuse verschijnt 's avonds aan de oostelijke horizon.

betekenis Een teken van de laatste hoop: Betelgeuse brengt regen als de Pleiaden noch Aldebaran regen hebben gebracht.

half januari

teken Sirius verschijnt 's avonds aan de oostelijke horizon.

betekenis 1. Begin van de winter die 40 dagen telt.

2. Er kan niet langer op regen gewacht worden met het inzaaien van graan.

eind februari

teken Sirius “hangt als een emmertouw boven Canopus en laat haar onder de horizon zakken: het laatste sprankje winter dooft in het pril van de lente.”

betekenis Aankondiging van de lente die 50 dagen telt.

begin mei

teken de Pleiaden verdwijnen.

betekenis Aankondiging van de *Khamsin*, de hete wind die dagenlang verderf zaait. Mensen die geen beschutting vinden “vallen uit elkaar”, graan had geoogst moeten zijn want alles op het land verdord, het vlees van dieren die nu geslacht worden is smakeloos. Dadels ontbotten pas nadat de *Khamsin* is aan liggen.

10 juni

teken Aldebaran verschijnt.

betekenis Dadels kleuren van groen naar geel of rood.

half juli

Betelgeuse verschijnt 's ochtends aan de oostelijke horizon.

betekenis Dadels kleuren bruin.

begin augustus

teken Sirius verschijnt 's ochtends.

betekenis Dadels kunnen in de Sinā geoogst worden, behalve in de noorden. De associatie van sterren met de groei van dadels komt tot uitdrukking in het volgende versje:

onder de Pleiaden: de dadel is zwaar

onder Aldebaran: de dadel glimt

onder Betelgeuse: de dadel bronst

onder Sirius: de dadel is rijp

mei tot half oktober

teken De maan passeert maandelijks de sterrenbeelden Libra, Scorpio en Sagittarius op zeven achtereenvolgende nachten.

betekenis Deze week van de maand, de *smayyih*, is een periode van ongeluk: reizen leidt tot berovingen, rooftochten tot de dood en seks met een krankzinnig kind. De andere helft van de maand, die precies samenvalt met de dromedaris in de steenbok en gazelle, kent geen ongeluk of conjuncties.

literatuur

Abu-Lughod, L 1988 *Veiled Sentiments, Honor and Poetry in a Bedouin Society*. Berkeley: University of California Press.

Abu-Rabia, A 2005 The Evil Eye and Cultural Beliefs among the Bedouin Tribes of the Negev, Middle East. *Folklore* 116 pp. 241-254.

Azaizeh, H, S Fulder, K Khalil & O Said 2003 Ethnobotanical Knowledge of Local Arab Practitioners in the Middle Eastern Region. *Fitoterapia* 74 pp. 98-108.

Bailey, C 1974 Bedouin Star-Lore in Sinai and the Negev *Bulletin of the School of Oriental and African Studies* 37 (3) pp. 580-96.

Batanouny, KH 1999 *Wild Medicinal Plants in Egypt: an Inventory to Support Conservation and Sustainable Use*. Cairo: Academy of Scientific Research and Technology & International Union for Conservation (IUCN).

Boneh, D 1987 Mystical Powers of Hyenas: Interpretating a Bedouin Belief. *Folklore* 98 (1) pp. 57-64.

Cole, DP 2003 Where Have the Bedouin Gone? *Anthropological Quarterly* 76 (2) pp. 235-67.

Danin, A 1979 Plants Useful to the Bedouin. In: Rothenberg & Weyer (eds) *Sinai* p.82.

Danin, A 1983 *Desert Vegetation of Israel and Sinai*. Jerusalem: Cana.

Ginguld, M, A Perevolotsky & ED Ungar 1997 Living on the Margins: Livelihood Strategies of Bedouin Herd-Owners in the Northern Negev, Israel. *Human Ecology* 25 (4) pp. 567-91.

Glassner, ME 1974 The Bedouin of Southern Sinai under Israeli Administration. *The Geographical Review* 64 (1) pp. 31-60.

Goodman, SM & JJ Hobbs 1988 The Ethnobotany of the Egyptian Eastern Desert: a Comparison of Common Plant Usage between Two Culturally Distinct Bedouin Groups. *Journal of Ethnopharmacology* 23 pp. 73-89.

Henniger, J 1981 Pre-Islamic Bedouin Religion. In: Swartz, Merlin L (ed) *Studies on Islam* New York: Oxford University Press pp. 3-23.

Hobbs, JJ 1989 *Bedouin Life in the Egyptian Wilderness*. Austin: University of Texas Press.

Hobbs, JJ 1995 *Mount Sinai*. Austin: University of Texas Press.

Hobbs, JJ 1996 Speaking with People in Egypt's St. Katherine National Park. *The Geographical Review* 86 pp. 2-21.

Homa, D 2002 The Bedouin of the South Sinai, Egypt. In: Hitchcock, K Robert K & AJ Osborn (eds) *Endangered Peoples of Africa and the Middle East: struggles to survive and thrive*. Westport: Greenwood Press.

Rabinowitz, D 1985 Themes in the Economy of the Bedouin of South Sinai in the Nineteenth and Twentieth Centuries. *International Journal of Middle East Studies* 17 pp. 211-228.